

felfokozott szerelemigény, az örök kielégítetlenség, majd a kóros féltékenység...). Sorba veszi a Csáth-írások, novellák, napló, levelek megfelelő, idevágó részleteit, ezekből alakul Csáth Géza írói életrajza, erre szükség van a Csáthot nem ismerő nézők szempontjából, és formálódik egy drámai élet állapotrajza, ami fokozza az életrajzot megismerő közönség érdeklődését, de már nem is csak Csáth Géza sorsa iránt, hanem általánosságban az efféle pokoljárás iránt.

A szöveg szükségszerűen lineárisan, az életrajzi részleteket legtöbbször kronologikus sorrendben közli, a Vándorfi László rendezte előadásban viszont ezek gyakran szimultán játszódnak le, s ezzel kétségtelenül fokozódik a drámaiság, az előadás feszültsége, s ugyanakkor a darab vízió jellege is érvényesül, tényeket ismerünk meg, s látomás részesei vagyunk. Ez a megoldás enyhe modernséget kölcsönöz a pécsi Nemzeti Színház Szobaszínházában közönség elé kerülő előadásnak, amelynek mind a rendezői és díszlettervezői (Horgas Péter) ügyességnek, mind pedig az együttes kiegyensúlyozatlansága ellenére is néhány markáns teljesítményt tartalmazó színészi játéknak köszönhetően, a közönség figyelmét mindvégig lekötő értéke vitathatatlan. Mindenekelőtt Fazekas István a csodálatos intenzitással átélt, az ellentétek drámai egérfogójába került ember elkerülhetetlen tragédiáját mutatja meg, olyképpen, hogy mindvégig érezzük, noha tudatában van sorsa elkerülhetetlenségének, küzd az életéért. A kisebb szerepekben Koszta Gabriella Anyácskaként, Illés Györgyi Olgaként, Csáth feleségeként, Bánky Gábor Csáth öccseként, Nádházy Péter Kosztolányiként járul hozzá az előadás kiegyensúlyozott színvonalához.

G. L.

KÉPZŐMŰVÉSZET

SAVA SALABAKTERE

A Sava Babić munkásságát bemutató budapesti tárlat megnyitószövege

A hatvanas években ismertem meg Savát Szabadkán. Csak most látom, a képzőművészet mint olyan már akkor is háttere, sőt, ha jobban meggondolom, elsődleges közege volt barátságunknak. Egy kis társaság alakult ki akkor ott. Sáfrány, a bohém, peregrinus festő, Bela Duranci, a bunyevác műtörténész, Dési Ábel, a filozófus, Sava, a szerbtanár meg én. És különösmód: salabaktereknek neveztük egymást. A salabakter alatt bohémet, vidéki lumpenértelmisséget értve.

Sava akkor készítette első könyvét: Sáfrány, a bohém, peregrinus festő könyvét, amelyben, cikkek, esszék, útinaplók mellett volt egy Magellán című dráma is. És Sava máris nagy harcot, egész mozgalmat indított a dráma bemutatásáért, amit, mondanom sem kell, még a mai napig sem mutatott be hivatalos színház, csupán – ám egyértelműen Savát igazolva – egy diákcsoport. Azért használtam ilyen általános kifejezést Sava könyvcsinálási módszerére, mert ő később sem csak írta, fordította könyveit.

Sava valami pokoli forgószelet kavár a szerző körül. Sáfrány esetében egy olyan

szerző körül, akinek akkor s valójában még ma sem volt kijelölve a helye az irodalomban.

Mondanom sem kell, Savának mindig kitűnő képei voltak, lakása mindig kisgaléria. Később Újvidéken is gyakran eljártam hozzá, nézni – a közben elhunyt – Sáfrány kis, finom, olajba fojtott, visszavont önarcképét például.

Sava lefordítva, értelmezve az írókat, egy új közegbe próbálja bejuttatni, az ő esetében nyugodtan mondhatom, bepaszolni, becsempészni képüket. Tehát a kialakulandó képnél avatkozik be, a kép kialakulását gyorsítja fel konkrét festményekkel. A festőkkel, számukra teljesen idegen emberek fantomképét készítteti el. És kiállításról kiállításra vonszolva ezeket a képeket, egy napon arra ébred ez az új közeg, másik irodalom, kultúra, hogy ismerős neki az a bizonyos író, akár az utcán is felismerhetné.

Volt egy másik közös vidéki festő barátunk, egy másik salabakter is, akitől Sava vásárolt képet. Azt, A hal árnyéka című képet is el-eljártam nézni Savához. Ezzel a festővel, Dobóval történt meg, hogy éjszaka felzörgette a rendőrség. Szép papírt helyeztek elé, kérték, rajzoljon le egy embert, akivel a nap folyamán együtt biliárdozott. Mert a biliárdozás után az az ember: megölt valakit. Barátunk lerajzolta. És a hal árnyékának szakértője, lerajzolta elkészítette az illető fantomképét. Az a fantomkép művészi és nem mechanikus eszközökkel készült, az az éjjeli skicc művészi értékű volt magában is. És a gyilkost elfogták. Mindezt csak azért mesélem el, hogy érzékeltessem, a fantomkép alatt én a szó szoros értelmében fantomképet értek.

No de lépjünk közelebb e pasztellekez.

A magyar szellemi élet még nem tudott mit kezdeni Hamvas Bélával, amikor Sava, a jugoszláviai magyar szellemi élet úttörő Hamvas-kutatásaival párhuzamosan egy tavankúti fiút arra bír rá, hogy készítse el Hamvas fantomképét. Igen, fantomképről van szó, hisz mint mondtam, akkor még Magyarországon sem ismerték Hamvas arcát.

Egy embert látunk a pasztellen, gyárkémények előtt, akárha egy szocrealista képen. És pontosan erről van szó, ugyanis a szocrealizmus korifeusai tényleg gyári munkást csináltak belőle. Ezután Sava, afféle képaláírásként, lefordítja Szócs Géza zseniális versét Hamvasról (emlékszünk arra a versre, amelyben Hérakleitosz, Buddha és Shakespeare meglátogatják Hamvast, a gyári munkást, Tiszapalkonyán). És persze mindezzel párhuzamosan egy nagy klasszikus esszét kezd el írni, közölni róla, olyant, amilyen magyar nyelven még a mai napig sem készült Hamvasról. Átfogóbb és inkább a lényeg körül matató, mint a magyar szövegek, ugyanis a fordítónak nincsenek prekoncepciói, nincs ideje divatos elméleteket affektálni, ő tudja, a lényeg egyszerűbb. És nagy esszéjében, amelyet nyugodtan nevezhetünk esszéfolyamnak (különben az ifjú Lukácsról is írt hasonlót), idézi Hamvast: „Én irtózom attól, hogy hős legyek, vagy szent, vagy bölcs. És az én biográfiámra nem vagyok kíváncsi. Én szeretnék normális ember lenni.”

Véletlenül azok közé tartozom, akik elkezdték újraközölni Hamvast. És a szövegekkel együtt kaptunk özvegyétől egy kis igazolványképet is. Akkor még természetesen nem ismertem Hamvasnak a fent idézett szavait, de jól emlékszem, szinte megütköztünk, hogy kedves szerzőnk arcán semmi különbség, titok, szenvedés nyomait sem találtuk. Normalitása szinte abnormisnak tűnt. Ráadásul még el is veszítettük azt a kis igazolványképet. Ezért is örülök tehát, hogy most itt segédkezhettek, amikor Sava és Ivan Balazević visszaszállítják ennek a felettébb

normális embernek az arcképét...

Déry Tibort egyszer már megkísérelték „becsempészni” a jugoszláv irodalmakba. *A befejezetlen mondat* a legelőkelőbb sorozatban jelent meg, a *Háború és békével*, a *Karamazovokkal*, a *Varázsbeggyel*. De hiába, senki sem olvasta. Éppen Danilo Kištől hallottam akkortájt a belgrádi közmondást: Unalmas, mint Déry (ami szerbül még alliterál is: Dosadan, ko Deri). Danilo persze nem csak azért haragudott Déryre, mert kommunista volt (Danilo azon kevesek közé tartozott, akinél semminemű balos beütésről sem beszélhetünk), hanem mert *A befejezetlen mondat* jó időre elvette a helyet kedves könyve, a *Prae* elől. Ám Savának ez a lehetetlen is sikerült, mégpedig a *Bópeer* felől. Míg Déry fantomképét nézegettem, az író frappáns önarcképe jutott eszembe: „Ismerjük fényképeiről: farkas-arca és szelíd juhszeme van, ez ellentét feloldásán fáradozik már diákkora óta.”

Szóval Sava fordít (gályarabként, négerként), ám nem biztos, mint jeleztem, próbáltam érzékeltetni, egyáltalán nem biztos, hogy az az ő főműve, hogy leleményesen lefordít egy-egy könyvet: fantasztikusmód, a Sava-féle forgószerű az egész írot pöndöríti be a szerb (jugoszláv) szellemi élet színpadára. Ahogyan ezt teszi, az, mondom – és mondhatom, mert engem is megpöndörített néhányszor –, félelmetes.

Elég Hubayt és Eörsit említeni például. Ha nem siet a magyar kritika, irodalmi köztudat, ez a két rendhagyó író ismertebb lesz Jugoszláviában, mint itt, Magyarországon. Én, aki véletlenül jól tudtam (mert nagyra becsülöm és Örkeny egypercsei mellett tudom már régóta Hubay kisesszéit, naplótöredékeit, és mert Eörsi barátom), hogy ezek a szerzők mennyit szenvedtek, kínlódtak a magyar színházzal, kritikával, irodalomtörténettel, megdöbbenve néztem, Sava hogyan indul el kisesszéikkel, verseikkel, drámáikkal házalni Újvidéken, Belgrádban, Zemunban, Gornji Milanovacon vagy éppen Szarajevóban. És most már nyugodtan mondhatjuk, ezek a nevek nem hangzanak idegenül balkáni térségünkben, sőt, mondom, az is megtörténhet, hogy még az utcán is felismerik őket. Nem fantasztikus, nem gyönyörű ez?

Amikor Újvidéken megnyitottam volt ezt a kiállítást, a dolgokhoz, azaz, Savához illő trouvaille-t akartam csinálni, szerettem volna, hogy végre megpihenjen, kifújja magát, ne kelljen neki lefordítania megnyitószövegemet, csak ünnepeljen nyugodtan – és szerbül írtam meg szövegemet. Azt hittem, ezzel a gesztussal az ügy el van intézve. Ám, tévedtem. Úgy látszik, meg mindig nem ismerem eléggé Savát, az öreg salabaktert. Nagy ügybuzgalommal telefonált a minap, hallja, éppen Pesten leszek különben is, tehát mi sem természetesebb, mint hogy ott is én nyissam meg vándortárlatát. Igen, kezdtem dadogni, de hiszen az én szövegem szerbül van megírva. Jót nevetett, ahogy a szerbek mondják: šeretski. Élvezte, hogy saját csapdámba estem, és hogy az a bizonyos forgószerű engem is felkapott – és fejemhez kapkodva én is azt kell hogy mondjam, amit ő írt, Hubay végtelen drámaváltozataival birkózva. „Megszédültem.”

Nekiültem hát lefordítani szövegemet. Ám nem ment, leblokkoltam teljesen, a salabakteri lazaságot, amely egyben egy kis kör titkos nyelve is, képtelen voltam fordítani. Tehát, melleleg, komoly leckét kaptam, fordításból is. Új megnyitószöveget kellett írnom. És Sava csak még jobban nevetett.

Belekerültem tehát Sava salabakterébe, mert az ő esetében, e szó másik jelentése is fontos, mármint hogy valami misztikus könyv, amelyben festmények, fordítások és élő írók is bekötettek (be, szőröstül bőrostitül), vegyest. Ezt a Sava-féle salabaktert most tehát: ünnepélyesen felnyitom. Köszönöm a figyelmüket.

TOLNAI Ottó

